

Ірина Петреченко

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ XVIII – ПОЧАТКУ XIX ст. НА ТЕРЕНАХ ПІВНІЧНОГО ЛІВОБЕРЕЖЖЯ

Адміністративно-територіальна реформа 1781 – 1782 рр., ініційована урядом Катерини II, стала одним із кроків на шляху знищення політичної автономії Гетьманщини. У процесі її реалізації було ліквідовано полково-сотенний устрій, і на українські землі було поширено загальноімперський поділ на намісництва (губернії). Більша частина земель Північного Лівобережжя увійшла до складу відкритих у 1782 р. Чернігівського та Новгород-Сіверського намісництв, що проіснували до 1796 р. Павло I з метою подальшої централізації влади і встановлення у країні військово-поліцейського режиму ініціював адміністративно-територіальну реформу, в результаті якої у 1796 р. була створена Малоросійська губернія. До її складу увійшли землі Чернігівського, Новгород-Сіверського і частково Київського намісництв. У 1801 р. Олександр I ініціював проведення адміністративно-територіальної реформи, внаслідок якої Малоросійська губернія у 1802 р. була перетворена в Малоросійське генерал-губернаторство, що складалося з Чернігівської і Полтавської губерній.

Ключові слова: адміністративно-територіальна реформа, губернія, намісництво, повіт, адміністративні установи, судові установи.

В останній чверті XVIII ст. російський уряд провів цілий комплекс заходів, наслідком яких стали остаточне знищення політичної автономії Гетьманщини і повна інтеграція Лівобережної України до складу Російської імперії. Імператриця Катерина II, метою програми державного будівництва якої була добре регульована унітарна держава, 10 листопада 1764 р. видала указ, згідно з яким було остаточне скасовано політичний інститут гетьманства й управління Лівобережною Україною доручено Другій Малоросійській колегії на чолі з президентом П.О. Рум'яцевим [1, с. 961–962]. Наступним кроком інкорпоративної політики Москви стала уніфікація адміністративного і судового устрою Гетьманщини відповідно до загальноімперського.

У 1775 р. Катерина II започаткувала радикальну адміністративну реорганізацію Російської імперії у цілому. Попередня практика показала, що центральні органи влади з огляду на великі розміри держави не у змозі дієво та оперативно управляти окремими, насамперед віддаленими, її регіонами. Відтак, місцеві адміністрації повинні були перебрати на себе частину функцій урядових інституцій. 7 листопада 1775 р. було оприлюднене «Учреждение для управления губерний Всероссийской империи», яке поклало початок проведенню адміністративно-територіальної реформи в масштабах всієї імперії. Закон стандартизував розміри новоутворюваних губерній (намісництв) і повітів, а також чітко визначав права і обов'язки місцевих органів управління [2, с. 229–304]. Нові адміністративно-територіальні одиниці формувалися з урахуванням кількості населення, яке підлягало оподаткуванню: у кожній губернії мало мешкати від 300 до 400 тисяч чоловік, а у кожному повіті – від 20 до 30 тисяч.

У відповідності з новим адміністративно-територіальним поділом створювалися губернські, повітові і міські установи, які у свою чергу поділялися на адміністративні, фінансові й судові. Губернські установи відповідали центральним інституціям Російської імперії і на місцях перебирали на себе частину функцій останніх. До числа губернських адміністративних установ відносилися намісницьке (губернське) правління, казенна палата, приказ громадської опіки та канцелярія губернського землеміра. Судовими установами губернського рівня були дві палати цивільного і кримінального суду, три станових суди другої інстанції (верхній земський суд, губернський магістрат і верхня розправа) та совісний суд.

Повітові адміністративні установи були представлені нижнім земським судом, повітовим казначейством, а також посадовцями: повітовим предводителем дворянства, капітаном-ісправником, землеміром і лікарем. Судові установи повітового рівня представляли суди першої інстанції. Ними були повітовий суд, дворянська опіка і нижня розправа. Міську адміністрацію очолював городничий або комендант, а судочинство над міщанами вершили городовий магістрат, городовий сирітський суд, ратуша у посадах і словесні суди у частинах міста.

Фундаментом провінційної реформи мала стати чітка і розвинута система громадського порядку та судочинства. Відтак у новому адміністративно-територіальному апараті на всіх рівнях кількісно переважали судові установи.

Згідно з «Учреждением для управления губерній», на чолі кожної губернії мав стояти генерал-губернатор. Але зазвичай генерал-губернатор ставав імператорським намісником відразу у двох, а то й трьох губерніях. Він зосереджував у своїх руках надзвичайно широкі повноваження: керував місцевими установами, був начальником всієї поліції, командував місцевими військами, здійснював нагляд за збором податків, рекрутськими наборами і т. ін. На генерал-губернатора були покладені й судові функції: він затверджував рішення по кримінальним справам, міг призупиняти виконання рішення суду, передавати його на розгляд Сенату й т. ін.

Головним органом губернії було намісницьке правління, на чолі якого стояв генерал-губернатор, а до складу входили губернатор і два радники. Компетенція намісницького правління була достатньо широкою: воно доводило до відома місцевих установ укази імператора, Сенату та інших центральних урядових інституцій і здійснювало нагляд за їхнім виконанням, йому підпорядковувалися всі станові суди і повітова поліція. Вищим фінансовим органом у губернії була казенна палата. Її очолював віце-губернатор або директор економії. У віданні палати були прибутки і витрати по губернії. У структурі губернської адміністрації створювалася абсолютно нова за своїм характером установа – приказ громадської опіки, у відання якого ввірялися народна освіта, охорона здоров'я, громадська благодійність і тюремні заклади.

Вищими судово-апеляційними установами у губернії були дві судові палати – палата цивільних справ і палата кримінальних справ. Кримінальні справи з метою контролю та остаточного затвердження в обов'язковому порядку мали надходити з нижніх судів у палату кримінальних справ. Право подавати апеляцію в палату цивільних справ визначалося ціною позову не нижче 100 рублів і внесенням застави в тій же сумі. У межах кожної губернії також діяли три станові суди другої інстанції: верхній земський суд, який судив дворян, губернський магістрат, під юрисдикцією якого були міщани, і верхня розправа, що здійснювала судочинство над вільними селянами. Кожний з цих судів складався з двох департаментів, що відповідали за кримінальні та цивільні справи. У зв'язку з цим кожен з станових судів мав двох голів, а до складу суду входили від 6 (у губернському магістраті) до 10 (у верхньому земському і верхній розправі) засідателів, які на відповідних зборах обиралися на три роки. У структурі судових установ губернського рівня окреме місце займав совісний суд, до складу якого входили суддя і шість засідателів. Цей суд розглядав кримінальні і цивільні справи представників усіх станів і підпорядковувався генерал-губернатору. Мета совісного суду полягала в тому, щоб по можливості примирити тих, між ким виникла судова тяганина, і в такий спосіб зменшити кількість справ, що надходили в інші судові установи.

З метою контролю за діяльністю губернських установ вводився інститут прокуратури. На чолі прокуратури стояв губернський прокурор, який підпорядковувався генерал-губернатору. Під наглядом губернського прокурора також перебували в'язниці. Прокурор мав слідкувати за своєчасним розв'язанням справ тих осіб, які перебували під вартою.

Виконавча влада в межах повіту належала нижньому земському суду, до складу якого входили капітан-ісправник і 2 – 3 засідателі. Ця установа виконувала розпорядження керівництва губернії, здійснювала поліцейські функції, зокрема, нагляд за виконанням законів, розшукувала селян-втікачів. Капітан-ісправник міг вживати всіх необхідних заходів для встановлення порядку, а також проводити попереднє слідство. Капітан-ісправник і нижній земський суд безпосередньо підпорядковувалися намісницькому правлінню.

Судовими установами у повіті були повітовий суд і нижня розправа. До складу повітового суду, як і нижнього земського, місцеве дворянство обирало суддю і двох засідателів. Компетенція повітового суду охоплювала справи кримінальні й цивільні. При повітовому суді було створено особливу установу – дворянську опіку. До її складу входили повітовий суддя, засідателі повітового суду і предводитель дворянства, який у ній головував. Головна функція дворянської опіки – турбота про дворянських вдов і малолітніх сиріт. Ще одна судова установа повітового рівня – нижня розправа – запроваджувалася лише у тих повітах, де чисельність державних селян становила 10 – 30 тисяч чоловік, але і у цьому випадку питання про відкриття нижніх розправ віддавалося на розсуд губернатора. Суддя, який очолював нижню розправу, призначався губернським правлінням «из чиновних людей».

«Учреждение для управление губерний» 1775 р. у самостійну адміністративну структуру виокремило місто, управління яким здійснювали городничий або комендант, городовий магістрат, при якому діяли городовий сирітський суд, словесний суд і ратуша у посадах. Компетенція городничого була аналогічною до компетенції капітана-ісправника. У виконанні своїх обов'язків городничий спирався на військову силу – «штатну команду», яка використовувалася як для підтримання «общественной безопасности и порядка», так і для караульної служби. Головна судова установа міста – городовий магістрат складався з двох бурмістрів і чотирьох рагманів, які обиралися міщанами. Його функції були тотожні до тих, що їх виконував повітовий суд. Функції ж городового сирітського суду були подібними до функцій дворянської опіки.

Отже, внаслідок губернської реформи, що почала запроваджуватися імперським урядом у 1775 р., відбувалася максимальна централізація влади в руках генерал-губернатора, який був імперським намісником на місцях, а розгалужена система місцевих органів влади з залученням до їхнього складу місцевих дворян дозволяла успішно виконувати рішення уряду і контролювати всі сфери життя суспільства.

Апробувавши реформу на безпосередньо російських теренах, Катерина II поширила чинність «Учреждения для управления губерний» на українські землі. 24 травня 1779 р. імператриця наказала П. О. Рум'янцеву, якого у листопаді 1775 р. було призначено генерал-губернатором Лівобережної України, розпочати підготовку до адміністративно-територіальної реформи, що передбачала знищення полковосотенного устрою і запровадження на Лівобережній Україні загальноімперського поділу на намісництва та повіти [3, с. 247]. Допомогати П. О. Рум'янцеву мав щойно призначений Катериною II малоросійський губернатор А. С. Милорадович [4, арк. 1 а; 5, арк. 120; 6].

Саме А. С. Милорадович здійснив основний комплекс заходів, пов'язаних з підготовкою адміністративно-територіальної реформи на теренах Лівобережної України. Зокрема, впродовж другої половини 1779 – першої половини 1781 рр. малоросійський губернатор разом зі спеціально створеною комісією, до складу якої увійшли канцеляристи Малоросійської колегії та представники козацької старшини, здійснив всебічний опис Лівобережної України, провів облік її населення [7, с. III–XVIII; 8; 9]. А. С. Милорадович на місці з'ясував, як краще здійснити поділ краю на намісництва, а останніх на повіти. Відомо, що 16 жовтня 1780 р. Катерина II наказала П. О. Рум'янцеву «для предполагаемого... устройства в Малой России образа управления от 7-го ноября 1775-го года осмотреть на месте удобность разделения сего края

на три губернии и оных на округи по числу жителей, назначить города губернские и уездные» [10, арк. 285–286]. П. О. Рум'янцев виконання цього завдання, як і багатьох інших, переклав на малоросійського губернатора, якому він, схоже, повністю довіряв [11, арк. 2–3; 22, арк. 50–52].

У процесі об'їзду А. С. Милорадович також з'ясував, як краще здійснити поділ краю на намісництва і повіти [12, арк. 285–286; 13, арк. 2–3; 14, арк. 50–52]. Адміністративними центрами майбутніх намісництв, на думку генерал-губернатора Лівобережної України П. О. Рум'янцева, мали стати міста Київ, Чернігів та Новгород-Сіверський, «как в разсуждении их древности и знатности по бывших в них княжениям, так преимущественного их пред прочими здешними городами положения при знатных реках, выгодного для торговли» [15, арк. 1–3 зв.].

16 вересня 1781 р. вийшов імперський указ про створення у межах Лівобережної України трьох намісництв – Київського, Чернігівського і Новгород-Сіверського [16, с. 246–247]. Принагідно зауважимо, що територія сучасної Чернігівської області почасти охоплює землі, які в останній чверті XVIII ст. входили до складу як Чернігівського, так і Новгород-Сіверського й Київського намісництв. На початку 1782 р. реформа була фактично введена у дію: 9 січня відкрили Київське намісництво, 19 січня – Чернігівське, а 27 січня – Новгород-Сіверське [17, арк. 1–2; 18, арк. 1; 19, арк. 221–221 зв., 238–238 зв., 250–251]. Урочистості з нагоди відкриття, зокрема, Чернігівського намісництва, що тривали з 18 по 23 січня 1782 р., супроводжувалися церковними богослужіннями, військовими парадами, бенкетами, балами, феєрверками та масовими народними гуляннями [19, арк. 239–249 зв.; 9, арк. 1–12].

30 вересня 1781 р. на чолі Чернігівського намісництва Катерина II поставила губернатора А. С. Милорадовича [10, арк. 2; 20, арк. 479; 21, арк. 117]. На цій посаді він залишався упродовж усього часу існування намісництва. Новгород-Сіверське намісництво очолювали у 1782 – 1783 рр. І. В. Журман, у 1785 – 1792 рр. І. Б. Бібіков, у 1793 – 1794 рр. Я. В. Завадовський, у 1795 – 1796 рр. Л. С. Алексєєв. Чернігівський, новгород-сіверський та київський губернатори підпорядковувалися генерал-губернатору, який представляв вищу виконавчу владу у Київському, Чернігівському та Новгород-Сіверському намісництвах. 13 червня 1781 р. імператриця Катерина II призначила П. О. Рум'янцева довічним генерал-губернатором Лівобережної України [20, арк. 335–336 зв.]. Щоправда, на початку 1790-х рр. останній через поважний вік та поганий стан здоров'я фактично відійшов від справ. Відтак, у 1790 – 1793 рр. обов'язки генерал-губернатора Лівобережної України виконував М. М. Кречетніков, а у 1793 – 1794 рр. – Й. А. Ігельстром [22, с. 66, 68].

Кожне з трьох намісництв поділялося на 11 повітів. Зокрема, Чернігівське намісництво складалося з Чернігівського, Городнянського, Березнянського, Борзнянського, Ніжинського, Прилуцького, Лохвицького, Глинського, Роменського, Гадяцького та Зіньківського повітів. Новгород-Сіверське намісництво складалося з Новгород-Сіверського, Погарського, Стародубського, Мглинського, Глухівського, Кролевецького, Конотопського, Коропського, Сосницького, Новоміського та Суразького повітів [16, с. 24–247; 23, с. 128–129]. Новий територіальний поділ повністю ігнорував попередній полково-сотенний. Так, до Чернігівського намісництва повністю чи частково увійшли 70 сотень Київського, Чернігівського, Ніжинського, Стародубського, Прилуцького, Лубенського і Гадяцького полків [23, с. 150–153].

Станом на 1786 р. у Чернігівському намісництві нараховувалося 2143 населених пункти: 11 міст, 26 містечок, 416 сіл, 243 деревні, 40 слобід, 1393 хутори та ін. У них мешкало 746850 осіб (376343 чоловіки та 370507 жінок) [23, с. 154, 186–188, 196].

Адміністративним центром намісництва було місто Чернігів. У 1786 р. тут налічувалося 3924 жителі. Слід зазначити, що за кількістю мешканців Чернігів поступався не тільки сусіднім губернським центрам – Києву і Новгороду-Сіверському, а й переважній більшості повітових міст Чернігівського намісництва, зокрема, Ніжину, Зінькову, Березній, Борзні, Прилукам, Лохвиці та Ромнам [231, с. 291–292, 305–306]. У Чернігові розмістилися 17 адміністративних і судових установ губернського та міського рівнів, у яких працювало 89 осіб [23, 176–184, 305–307].

9 квітня 1784 р. царський уряд своїм указом затвердив мундири для урядовців намісництв Російської імперії. Згідно з указом, уніформою чиновників, зокрема Чернігівського намісництва, ставав «кафтан красной с черными бархатным воротником и косыми обшлагами, с 4 по разрезу пуговицами; подбой и камзол белые, пуговицы также белые. На кафтане посажены оне на обеих сторонах гнездами, и карманы косые». Для порівняння форма урядовців Новгород-Сіверського намісництва мала такий вигляд: «кафтан красной с бледнозелеными бархатными лацканами, воротником и разрезными обшлагами, с 4 по разрезу пуговицами; подбой черной, камзол белой, пуговицы желтыя. Оставлен старой» [24, с. 90, 92].

Київське, Чернігівське та Новгород-Сіверське намісництва проіснували до 1796 р. Після смерті імператриці Катерини II до влади у Росії прийшов її син Павло I. З метою подальшої централізації влади і встановлення у країні військово-поліцейського режиму він ініціював проведення у країні адміністративно-територіальної реформи. Згідно з указом Павла I від 30 листопада 1796 р. «О восстановлении в Малороссии правления и судопроизводства сообразно тамошним правилам и прежним порядкам», створювалася Малоросійська губернія, в межах якої фактично була відтворена історична територія Лівобережної Гетьманщини [25, с. 212–213]. До складу губернії увійшли землі Чернігівського, Новгород-Сіверського, частково Київського та Катеринославського намісництв. Чернігів став губернським містом. Намісники і намісницькі правління були ліквідовані, проте останні деякий час функціонували з метою передачі справ.

Виконавча влада в губернії належала Малоросійському губернському правлінню на чолі з губернатором. На посаду останнього у 1796 р. було призначено С. К. Вязмітінова, який здійснив підготовчу роботу з метою проведення нових адміністративно-територіальних перетворень. Як зазначив С. К. Вязмітінов пізніше у своєму «Рапорті» до Сенату від 12 грудня 1801 р., Малоросійську губернію було сформовано у 1796 р. з 11 повітів колишнього Чернігівського намісництва, 11 повітів Новгород-Сіверського, 6 з половиною повітів Київського та 4 повітів Катеринославського намісництв «да двух полууездов той же губернии от Константиноградского и Александровского отделенных, составляя вообще 31 и три части уездов» колишніх намісництв. Сенатським указом від 29 серпня 1797 р. Малоросійську губернію було поділено на 20 повітів, центрами яких з ініціативи управляючого Малоросійською губернією І. П. Салтикова було визначено Полтаву, Кременчук, Хорол, Гадяч, Ромни, Лубни, Золотоношу, Пирятин, Прилуки, Козелець, Ніжин, Чернігів, Сосницю, Конотоп, Глухів, Новгород-Сіверський, Мглин, «містечко или посад» Зінків [25, с. 709]. Кількість населення у Малоросійській губернії становила 1161383 чоловік, тобто у повітах мешкало від 50 до 70 тисяч чоловік [26, с. 6].

Проводячи реформу, російський уряд значно спростив систему місцевих установ, особливо судових. Зокрема, на теренах Лівобережної України, згідно з указом Павла I, у 1796 р. були відкриті Генеральний суд, члени якого обиралися українськими дворянами, а в повітах – земські (для цивільних справ) і підкоморські (по межових справах) суди.

Новий поштовх адміністративно-територіальним реформам на українських теренах дали чергові зміни, що відбулися у політичному житті Російської держави. Правління Павла I завершилося 11 березня 1801 р. державним переворотом, який звів на престол його сина Олександра I. Маніфест нового царя проголошував повернення до часів правління Катерини II. Олександр I провів контрреформу, яка, щоправда, не була такою радикальною, як у 1796 р., і повітового поділу не торкнулася. Імперський указ від 9 вересня 1801 р. передбачав розподіл величезної Малоросійської губернії на дві губернії та утворення подвійного «комплекту» урядовців, подвійного поліцейського та судового апарату. В указі зазначалося про труднощі й незручності «отправления правосудия» та «действий земской полиции», про необхідність «соразмерного распределения» виконавчої влади «относительно к пространству земли, населению ея и нуждам обывателей». Ці обставини були «познаны из опытов и наблюдений, в продолжении многих лет собранных» [27, с. 775].

Призначений у вересні 1801 р. «к управлению в двух Малороссийских губерниях гражданскою частию» С. К. Вязмітінов надіслав 11 грудня 1801 р. Малоросійському губернському правлінню «Предложение»: на виконання указу від 9 вересня 1801 р. одне з губернських міст мало бути розташоване в північній, а друге – в південній частинах колишньої Малоросійської губернії. «А потому и назначаю, – сповіщав С. К. Вязмітінов, – первым город Чернигов по которому именоваться имеет Малороссийская Черниговская губерния; а вторым город Полтаву, по которому станет именоваться Малороссийская Полтавская губерния». Чернігівська губернія відразу стала володаркою всіх органів місцевого управління (вони лишилися їй від Малоросійські губернії). До її складу увійшли повіти (в існуючих межах): Чернігівський, Козелецький, Ніжинський, Конотопський, Глухівський, Новгород-Сіверський, Сосницький, Стародубський, Мглинський. Натомість Полтава мала створити всі органи влади згідно з статутом губернського міста. У складі Полтавської губернії були Полтавський, Кременчуцький, Зінківський, Хорольський, Золотоніський, Лубенський, Гадяцький, Пирятинський, Переяславський, Прилуцький і Роменський повіти. До відкриття в Полтаві губернського правління діловодство велося з Чернігова.

У своєму «Рапорті» до Сенату від 12 грудня 1801 р. С. К. Вязмітінов дещо змінив повітовий склад нових губерній. Зокрема, до Чернігівської губернії додавалися «вновь учрежденные» Городнянський, Новоміський та Борзенський повіти. Указ від 27 лютого 1802 р. «Об учреждении губерний Малороссийских: Черниговской и Полтавской» майже дослівно повторює формулювання «Рапорта» С. К. Вязмітінова [28, с. 59]. Проте й цей варіант адміністративно-територіального устрою Лівобережжя зазнав змін. Зокрема, згідно з указом від 27 березня 1803 р., в Чернігівській губернії повітовими містами ставали також Остер, Кролевець та Сураж.

Адміністративно-територіальні перетворення, започатковані на теренах Лівобережної України імперським указом від 9 вересня 1801 р., втілювалися на практиці повільно, хоча й були відносно «косметичними» у порівнянні з попередньою реформою 1796 р. Наступні сто років майже не внесли змін до адміністративного поділу, що усталився у регіоні в 1801 – 1802 рр.

1. Полное собрание законов Российской империи (далі – ПСЗРИ). – СПб., 1830. – Т. XVI. – 1018+102 с.
2. ПСЗРИ. – СПб., 1830. – Т. XX. – 1054+10 с.
3. Сочинения императрицы Екатерины II. В 3-х т. – СПб., 1850. – Т. 3.
4. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАК України), ф. 54, оп. 3, од. зб. 11819, 62 арк.
5. ЦДІАК України, ф. 54, оп. 3, од. зб. 13827, 280 арк.
6. Распоряжение графа П.А. Румянцева по управлению Малороссией (1779 г.) // Черниговские губернские ведомости. – 1888. – № 19. – Часть неофициальная. – С. 4.
7. Федоренко П. Опис Новгород-Сіверського намісництва (1779 – 1781 рр.) / П. Федоренко // Опис Новгород-Сіверського намісництва (1779 – 1781). – К., 1931. – С. III–XXXI.
8. Гринь О. Історія створення Опису Новгород-Сіверського намісництва 1779 – 1781 рр. / О. Гринь // Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. – 2003. – Вип. 50. – С. 32–37.
9. Петреченко І. Описи Чернігівського намісництва останньої чверті XVIII ст.: історія створення / І. Петреченко // Сіверянський літопис. – 2005. – № 4–5. – С. 31–42.
10. ЦДІАК України, ф. 54, оп. 3, од.зб. 12479, 4 арк.
11. ЦДІАК України, ф. 204, оп. 1, од. зб. 3, 12 арк.
12. ЦДІАК України, ф. 54, оп. 3, спр. 13813, 348 арк.
13. ЦДІАК України, ф. 54, оп. 3, спр. 12739, 10 арк.
14. ЦДІАК України, ф. 54, оп. 3, спр. 13818, 334 арк.
15. Російський державний архів давніх актів (далі – РДАДА), ф. 13, оп. 1, од. зб. 93, ч. I, 202 арк.
16. ПСЗРИ. – СПб., 1830. – Т. XXI. – 954 с.
17. ЦДІАК України, ф. 204, оп. 2, од. зб. 1, 61 арк.
18. ЦДІАК України, ф. 206, оп. 1, од. зб. 217, 45 арк.

19. РДАДА, ф. 16, оп. 1, од. зб. 742, 480 арк.
20. ЦДІАК України, ф. 54, оп. 3, од. зб. 13814, 620 арк.
21. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського НАН України, ф. І, оп. 1, од. зб. 63505-63607, 252 арк.
22. Туркестанов Н. Губернский служебник или список генерал-губернаторам, правителям, поручикам правителя, председателям уголовной и гражданской палат и дворянским предводителям в 47 наместничествах (1777 – 1796 гг.). – СПб., 1869. – 144 с.
23. Шафонский А.Ф. Черниговского наместничества топографическое описание с кратким географическим и историческим описанием Малой России, из частей коей оное наместничество составлено. – К., 1851. – 697 с.
24. ПСЗРИ. – СПб., 1830. – Т. XXII. – 1178 с.
25. ПСЗРИ. – СПб., 1830. – Т. XXIV. – 872 с.
26. Ананьева Т.Б. Передмова / Т. Б. Ананьева //Описи Лівобережної України кінця XVIII – початку XIX ст. – К., 1997. – С. 5–18.
27. ПСЗРИ. – СПб., 1830. – Т. XXVI.
28. ПСЗРИ. – СПб., 1830. – Т. XXVII.

Петреченко И.Е. Административно-территориальные реформы последней четверти XVIII – начала XIX вв. на Северном Левобережье

Административно-территориальная реформа 1781 – 1782 гг., которую инициировало правительство Екатерины II, стала одним из шагов на пути ликвидации политической автономии Гетманщины. В процессе ее реализации было ликвидировано полковотенное устройство, и украинские земли по общептерскому образцу были разделены на наместничества (губернии). Большая часть земель Северного Левобережья вошла в состав открытых в 1782 г. Черниговского и Новгород-Северского наместничеств, которые просуществовали до 1796 г. Павел I с целью дальнейшей централизации власти и установления в стране военно-полицейского режима инициировал административно-территориальную реформу, вследствие которой в 1796 г. была создана Малороссийская губерния. В ее состав вошли земли Черниговского, Новгород-Северского и частично Киевского наместничеств. В 1801 г. Александр I инициировал проведение административно-территориальной реформы, вследствие которой Малороссийская губерния в 1802 г. была превращена в Малороссийское генерал-губернаторство, которое состояло из Черниговской и Полтавской губерний.

Ключевые слова: административно-территориальная реформа, губерния, наместничество, уезд, административные учреждения, судебные учреждения.

Irina Petrechenko Administrative-territorial reforms in the Northern left Bank of Ukraine in the last quarter of the 18th beginning of the 19th century

Administrative-territorial reform in 1781 – 1782, which was initiated by the government of Kateryna II, became one of steps on the way of elimination of political autonomy of Getmanschina and complete integration of Left-bank Ukraine to Russian empire. In the process of it's realization Ukrainian land was divided into governor-ruled regions as a part of Russian Empire. Greater part of North Left-bankness territory became a part of Chernihiv and Novgorod-Siverkiy governor-ruled region which were made in 1782, each of them were consisting of 11 districts, which lasted to 1796. With the aim of further centralization of power and establishment of the provost mode in the country Pavlo I initiated administrative-territorial reform as a result of which the Malorosiyskaya province were established in 1796. In 1801 Olexander I initiated the realization of administrative-territorial reform, as a result of that the Malorosiyskaya province in 1802 was regenerated to the Malorosiyskaya governor that consisted of the Chernihiv and Poltava provinces.

Keywords: administrative-territorial reform, province, governor-ruled region, district, administrative establishments, judicial establishments.